

tímto účelem mělo být zajištěno ihned 40 000 příslušných formulářů. Vystavené poštovní plné moci se měly shromáždit u velitelství ghetta, eventuelně v jím určené služebně v Terezíně. Velitelství ghetta mělo potvrdit, že každý vězeň skutečně vystavil plnou moc na určeného zmocněnce a to i na zásilky s poznámkou „do vlastních rukou“. Velitelství ghetta převzalo zodpovědnost i za to, že tuto plnou moc vystaví každý nový vězeň a Hlavnímu úřadu říšské bezpečnosti mělo také ihned nahlásit případnou změnu v osobě zmocněnce. Zmocněnec vybraný velitelstvím měl zastupovat všechny vězně jako oprávněný k přijímání zásilek ve smyslu § 49 B poštovního řádu. Tam, kde poštovní řád předepisoval vydání zásilky příjemci samému, eventuelně jeho zmocněnci (například u zásilek s návratkou) se zásilka měla vydat poštovnímu zmocněnci. Povolené dopisnice, balíčky a balíky se měly tak jako dosud vydávat přímo vězňům.

Nařízení o vystavení poštovních plných mocí bylo v ghettu ihned uvedeno v platnost. Podle pokynů ve Zprávách židovské samosprávy z 27. 7. 1944⁹⁹ musel každý vězeň vystavit poštovní plnou moc na židovského staršího, kterým byl v té době dr. Paul Eppstein. Ten ji pravomocně postoupil členovi židovské samosprávy dr. F. Weidmannovi, který tím získal právo se všeskerými došlými zásilkami disponovat. Dr. František Weidmann, dřívější tajemník a posléze předseda pražské ŽNO, se do Terezína dostal s transportem St 28. 1. 1943. Z Terezína byl 28. 10. 1944 deportován posledním transportem do Osvětimi; kdo se po něm stal dalším zmocněncem není doloženo.

Zda se zásilky, o něž ve spisu šlo, skutečně dostaly do rukou vězňů, nelze doložit. Pravděpodobně většina z adresátů těchto zásilek byla již mrtvá, nebo byli deportováni. Ani zásilky došlé po vydání nových pokynů se nemusely do rukou vězňů dostat. Podle poměrů panujících v ghettu velmi pravděpodobně poštovní zmocněnec pouze na pokyn velitelství ghetta stvrdil jejich příjem a vydání či nevydání zásilky zůstalo v rukou německého velitelství.

Židé ze Slovenského státu v ghettu Terezín

Slovenský stát započal se silnými protižidovskými opatřeními ihned po svém vzniku. Premiér slovenské vlády a ministr zahraničí Vojtech Tuka patřil spolu s ministrem vnitra Alexanderem Machem k iniciátorům protižidovských nařízení a také jejich deportací mimo slovenské území. Slovenský stát přijal říšskou nabídku „usídlit slovenské Židy“ na okupovaných územích v Polsku a byla sjednána finanční náhrada, kterou říše přijala za každého Žida na náklady „spojené s osídlováním“. Slovenský stát si za to ponechal majetek deportovaných Židů a získal záruku, že deportované říše nikdy nevrátí na Slovensko. Deportace se opíraly o vládní nařízení 198/1941 Sl. z. o právním postavení Židů z 9. 9. 1941, tzv. židovský kodex, a ústavní zákon o vysídlení Židů z jara 1942. Slovenský stát prováděl deportace, jako jediný evropský neokupovaný stát, vlastními administrativními a mocenskými silami.

Deportace Židů mimo slovenské území, většinou do Osvětimi a Majdanku, začaly 25. 3. 1942 a trvaly do 20. 10. 1942, kdy byly pro odpor hospodářských, církevních a zahraničních kruhů zastaveny. Deportováno bylo kolem 58 tisíc Židů. Slovenská veřejnost byla o situaci v ghettech a táborech na východě informována ze zpráv zahraničních rozhlasů i od uprchlých Židů. To zvýšilo protesty proti deportacím a aktivitu židovské organizace - Ústredny Židov v Bratislavě, která spolu se slovenským Červeným křížem organizovala balíčkové akce do táborů, později i do terezínského ghetta. Na podzim 1944, kdy bylo slovenské území obsazováno německým vojskem především v souvislosti se Slovenským národním povstáním, byly deportace obnoveny a postihly téměř 13 tisíc osob. Posledními transporty bylo asi 1 500 Židů deportováno do Terezína, kam přijel první transport 23. 12. 1944.

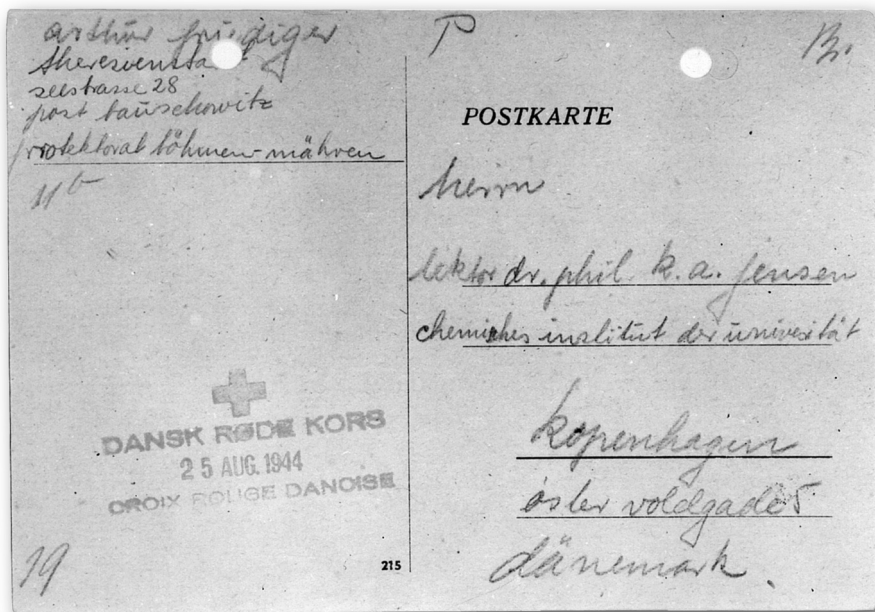
Písemný styk vězňů terezínského ghetta se Slovenskem, který mezi příbuznými z bývalého Československa existoval i před tímto datem, po příchodu slovenských Židů vzrostl. Řídil se pravidly listovního styku v ghettu a poštovními civilními pravidly o mezinárodním poštovním styku. Slovenský stát patřil do kategorie spřátelené a neutrální ciziny. Dopisnice šly přes ŽNO v Praze, civilní cenzurní zkušebnu a přes Ústredňu Židov v Bratislavě, kde byly opatřeny čtyřřádkovým razítkem s legendou: „Durch Vermittlung der Abteilung für Sonderaufträge der Judenverwaltung, Pressburg“ (tj. zprostředkovává oddělením zvláštního pověřence židovské správy v Bratislavě). Stejnou cestou šla také korespondence do ghetta. Některé dopisnice byly zaslány židovskou organizací v Bratislavě ŽNO v Praze buď hromadně nebo kurýrní cestou, nejsou frankovány a neprošly poštou.

Židé z Dánska v ghettu Terezín

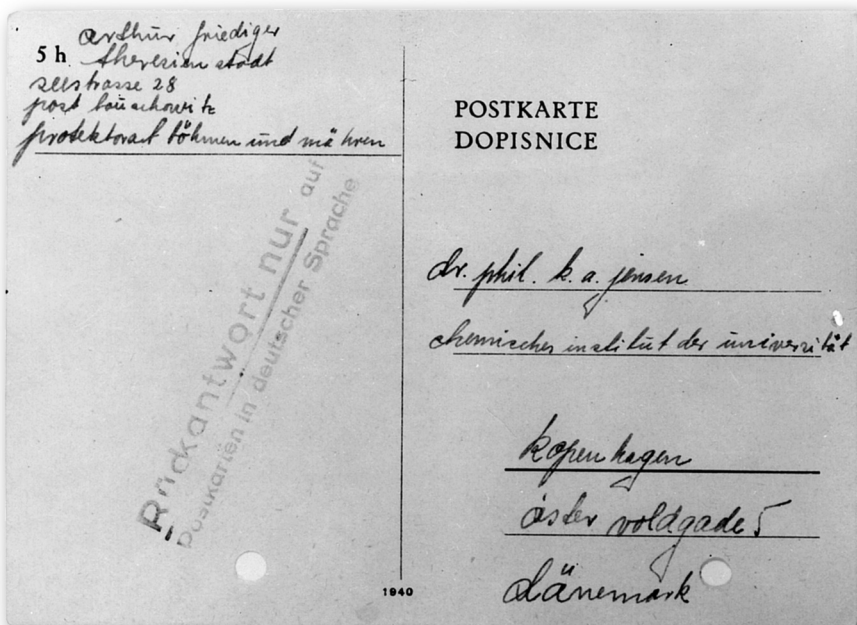
Účinnost zahraničních intervencí ve prospěch vězňených Židů se nejvýrazněji projevila na postavení Židů z Dánska, jejichž první transport dorazil do Terezína 5. 10. 1943. Dánsko si na základě tzv. politiky vyjednávání zachovalo po okupaci jistou formu samostatnosti a nevstoupily zde v platnost norimberské

Dopisnice z ghetta do Kodaně s pomocným razítkem ŽRS v Praze a razítkem dánského Červeného kříže, podaná k přepravě v Kodani 18. 10. 1944. [Soukromá sbírka, Dánsko]

Dopisnice z ghetta do Kodaně z 25. 8. 1944, s evidenčním razítkem dánského Červeného kříže. [Soukromá sbírka, Dánsko]

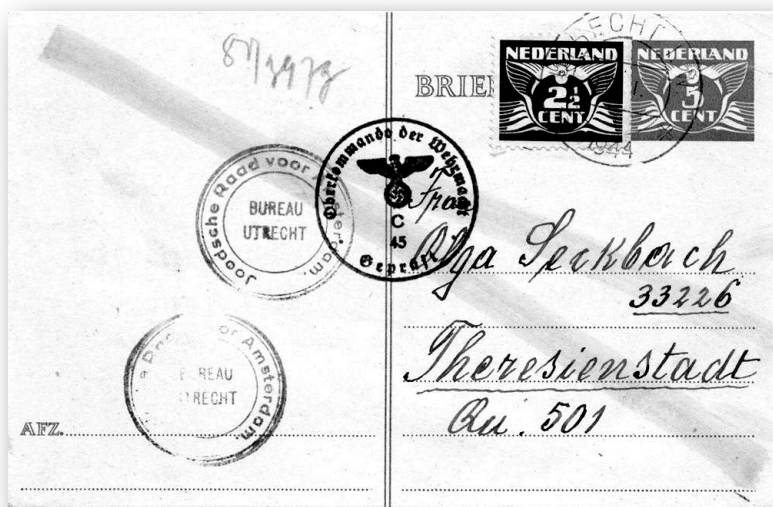
Dopisnice z ghetta do Kodaně. Pomocné razítko s textem, že odpovědět lze pouze na dopisnici a v němčině. /Soukromá sbírka, Dánsko/

Dopisnice z Kodaně do ghetta zaslaná prostřednictvím dánského Červeného kříže 7. 12. 1944 a přijatá na poště v ghettu 10. 2. 1945. /Soukromá sbírka, Dánsko/

Doporučená dopisnice z Kodaně do ghetta z 10. 3. 1943, s textem přesahujícím na adresní stranu. /Soukromá sbírka, ČR/

Dopisnice z Utrechtu do ghetta z roku 1944, s razítky Židovské rady v Amsterdamu, kancelář Utrecht a vyznačením cenzury. /Soukromá sbírka, ČR/

rasové zákony. Početnou skupinu Židů tvořili vedle původních obyvatel také uprchlíci z Německa, Rakouska a protektorátu. V srpnu 1943 se politika vyjednávání zhroutila a německý zplnomocněnec v Dánsku Werner Best vydal pokyn k řešení židovské otázky. Sám k této problematice zaujal dvojaký postoj, který umožnil, aby dánští Židé, včas varovaní, mohli v počtu asi 7 tisíc uprchnout do Švédska. Zbylých 466 dánských Židů bylo za zvláštních sjednaných podmínek deportováno do Terezína. V terezínském ghettu měli Dánové v důsledku ochrany dánských politických kruhů a na základě dohody mezi A. Eichmannem a W. Bestem z 2. 11. 1943 výsadní postavení, které je chránilo zejména před deportačními transporty na východ. V rámci sjednaných podmínek mohli dostávat balíky s oděvy, častěji psát a dostávat dopisnice a měli i jiné výhody. Významným představitelem dánských Židů byl rabín dr. Max Friediger, který byl s dánskými politickými a veřejnými kruhy v písemném spojení. Od dubna 1944 usilovalo dánské ministerstvo sociálních věcí v rámci skandinávské záchranné akce, do které bylo zapojeno i Švédsko, o zrušení deportací dánských policistů vězněných v Buchenwaldu a dánských Židů v Terezíně. Vedoucí švédského Červeného kříže hrabě Bernadotte jednal o osudu dánských a norských vězňů s velitelem SS Himmlerem. Pro dánské Židy byla vyslána, za hmotné pomoci Švédska, záchranná skupina v čele s dánským zdravotním inspektorem Johannesem Holmem a SS-Obersturmbannführerem Rennauem. Do Terezína přijela 13. 4. 1945 a po jednáních v Praze s ní 15. 4. 1945 odjeli všichni dánští terezínské vězni.

Listovní zásilky z Terezína do Dánska šly, jak o tom svědčí příslušná pomocná razítka, přes ŽNO v Praze. Korespondence s Dánskem byla možná také prostřednictvím dánského a německého Červeného kříže přímo přes Berlín. Dopisnice byly označeny razítkem dánského Červeného kříže a z Berlína byly doručovány kurýrní službou. Teprve v Dánsku byly rozesílány adresátům poštou. Většina dopisnic do Dánska nebyla označena cenzurním razítkem mezinárodní zkušební listovní pošty. Dopisnice z Dánska docházely do Terezína stejnou cestou za poměrně dlouhou dobu, přibližně za 1 až 2 měsíce.

Židé z Nizozemska v ghettu Terezín

Decimace Židů v Nizozemsku byla velmi citelná. Většina byla deportována do koncentračních a vyhlazovacích táborů v Mauthausenu, Sobiboru nebo Osvětimi. Z Nizozemska přišla do Terezína jen malá skupina privilegovaných Židů, držitelů potvrzení o výjimce, tzv. Spere, dokladu, který je měl osvobodit od pracovního nasazení, jak se deportační transporty na východ nazývaly. Do vyhlazovacích východních táborů nebyli držitelé Spere proto deportováni přímo z nizozemského území, ale až z Terezína. Byli sem odsunuti ze sběrného tábora Westerbork, který před okupací Nizozemska sloužil jako uprchlický tábor pro Židy z říše. Deportace asi 5 tisíc Židů do Terezína začaly 22. 4. 1943 a trvaly do 20. 11. 1944.

Listovní styk mezi ghettem a Nizozemskem byl velmi řídký, snad proto, že terezínským transportům předcházely masivní deportace na východ a většina židovské populace již byla deportována a zahynula ve vyhlazovacích táborech. Pravidla korespondence byla obdobná jako pro korespondenci s dalšími obsazenými územími. Vedla přes ŽNO v Praze a přes Berlín, případně přes další civilní cenzurní středisko.

Listovní styk s ghettem prostřednictvím Mezinárodního výboru Červeného kříže

Veškerá korespondence prostřednictvím MVČK musela procházet výhradně přes německý Červený kříž v Berlíně. Mezinárodní výbor Červeného kříže zastupoval v Berlíně dr. Roland Marti, který předával do Ženevy mimo jiné i hlášení o poštovním styku s terezínským ghettem. Ve zprávě z 27. 8. 1942 informoval ženevskou centrálu, že obyvatelům Terezína není dovoleno dopisovat si se svými rodinami a ve zprávě z 5. 9. 1942 uváděl, že Židé deportovaní do Terezína doposud nemají právo dostávat balíčky.

Listovní styk ghetta s nepřátelskou cizinou formou dopisnic Červeného kříže byl povolen nařízením táborového velitele v rámci vyhlášení pravidel poštovního listovního styku až 24. 9. 1942, a to výhradně přes německý Červený kříž. O možnosti vyzvednout si dopisnice Červeného kříže měli být vězni informováni v některých z následujících denních rozkazů. Další informace o dopisnicích Červeného kříže však chybí. Zda skutečně měli vězni v Terezíně možnost psát příbuzným do nepřátelské ciziny není doloženo.

Zpráva zástupce MVČK dr. Rossela, vypracovaná po jeho návštěvě Terezína v červnu 1944, o poště uváděla (v překladu): „Navštívili jsme budovu pošty, kde je důležitý provoz. Každý balík je skutečně dodán proti podpisu a distribuce je dobře kontrolována. Vedoucí pošty nám řekl, že počet lístků a dopisů není omezen. Přesto víme, že pošta s vnějším funguje špatně, i dánští delegáti nám říkají, že poštovní spojení s Terezínem je politováníhodné. Vedoucí pošty nám nemůže tento stav věcí uspokojivě vysvětlit; bylo by asi třeba optat se německého Červeného kříže, který je pověřen dopravovat všechnu naši poštu do Terezína, jaké cesty a termíny používají. Židovskému staršímu je možno zaslat dotaz na jakoukoli

Write in Block Capitals

In grossen Druckbuchstaben
auszufuellen

A

From:

**WAR ORGANISATION OF THE BRITISH RED CROSS
AND ORDER OF ST. JOHN** 042886
Postal Message Scheme

To:
**Comité International
de la Croix Rouge
Genève**

P.O.B. 1085,
David Building,
Jerusalem,
PALESTINE.

SENDER
ABSENDER

Name Klinger

Christian name Alice

Vorname

Address

P.O.B. 1085
JERUSALEM.

Message — Mitteilung.
(Message not to exceed 25 words, family news of strictly personal
character).
(Nicht über 25 Worte, nur persönliche Familiennachrichten).

Gluecklich Eure Adresse gefunden, Paketsendung
veranlasst. Irene, Vladimir, ich, gesund. Mitteile
Adresse Irma? Von anderen Familien Mitgliedern
keine Nachricht. Mitteilet-Wuensche

Innigee Gruesse

Alice

Date 20, 1, 1945

ADDRESSEE
Empfänger

Name Kauders

Christian name Otakar, Milada Milada

Vorname

Address Hauptstrasse 7 8

Theresienstadt

Prot; Boehmen & Maehren

50000-8.9.44-G.C.P.

1-9 FEB 1945

Zálepka Červeného kříže zaslaná 20. 1. 1945 z Palestiny do ghetta, evidovaná zde 9. 2. 1945. [ŽM]

adresu, řekl nám, že smí odpovědět, zda je dotyčná osoba v ghettu. Předali jsme mu do vlastních rukou seznam, který nám dal MVČK, P. Eppstein potvrdil, že odpověď by nám měla přijít v nejbližší době.“

Korespondence prostřednictvím dopisnic Červeného kříže se projednávala i při jednání velitele tábora se židovským starším 10. 3. 1945. Šlo o možnost písemného styku z ghetta s německými válečnými a civilními zajatci v nepřátelské cizině. Podle mezinárodních i říšských poštovních pravidel byl tento styk možný pouze prostřednictvím dopisnic Červeného kříže. Dopisnice, které se v ghettu používaly pro listovní styk, neodpovídaly předepsaným pravidlům a styk ghetta se zajatci prostřednictvím MVČK nebyl možný. Židovský starší proto vznesl dotaz veliteli tábora, jeho odpověď však nebyla v pramenech dochována.⁷⁰ Dá se předpokládat, že obdobná situace byla již dříve.

Do Terezína docházely dopisnice Červeného kříže zejména z Palestiny. Sem emigrovala část protektorátních Židů na základě dohody o transferu, sjednané česko-slovenským ministerstvem financí a Jewish Agency for Palestine dne 13. 1. 1939. Dohoda umožňovala 2 500 československým Židům emigraci a převod 500 000 liber přes Bank of England do britského mandátního území v Palestině. Peníze byly součástí půjčky Velké Británie Československu. Iniciátorem akce byl dr. Leo Hermann a ve výboru pro transfer pracovali i Jakob Edelstein a dr. Otto Zucker.

Po okupaci 15. 3. 1939 byla emigrace přislíbena Židům, kteří byli ochotni „svěřit svůj majetek německým bankám“, a po červnové návštěvě Adolfa Eichmanna v Praze byla k tomuto účelu zřízena Ústředna pro židovské vystěhovalectví v Praze. Vypuknutí války 1. 9. 1939 hromadnou emigraci ukončilo a legální emigraci jednotlivců téměř znemožnilo.

Dopisnice Červeného kříže z Palestiny šly do protektorátu a terezínského ghetta přes německý Červený kříž v Berlíně. Obsah jejich sdělení byl omezen na dvacet pět slov.

Poštovní styk mezi ghettem a pracovními skupinami vězňů

Před deportacemi na východ vězně dočasně chránilo pracovní nasazení mimo ghetto nebo jistá povolání. Ilegální dopis do protektorátu, podle obsahu z dubna 1942, obsahuje pokyn, aby se adresátka ihned po příjezdu do Terezína hlásila jako ošetřovatelka, což většinou chrání od transportu. Pisatelka sama byla v pracovní skupině 1 002 žen, nasazených od 10. 4. do 6. 6. 1942 v křivoklátských lesích.⁷¹

Kdy byl poprvé povolen omezený písemný styk z ghetta s vězni nasazenými na práce mimo ghetto není doloženo. Dopisnice z Oslavany do Terezína z 25. 9. 1942 stanovuje počátek písemného styku do doby vyhlášení nových pravidel poštovního styku v září 1942, ale spojení Terezína s pracovními skupinami existovalo snad již na jaře 1942.

Nařízení velitele tábora o poštovním styku s pracovními skupinami se zachovalo až ze 4. 4. 1943.⁷² Povoloval se listovní styk s přeškolovacími (ve skutečnosti internačními) táborem v Lípě (Linden) u nynějšího Havlíčkova Brodu podle dříve vyhlášených směrnic, které se ovšem nedochovaly. Bližší osvětluje následný denní rozkaz číslo 318 z 30. 4. 1943,⁷³ který upravoval interní poštovní styk do mimotáborových pracovních středisek Oslavany, Kladno, Panenské Břežany a Lípa. Dopisnice se podávaly na poště ve Zbrojnici, a to, až na adresu příjemce, bez bližších údajů. Byly většinou opatřeny razítkem pro vnitřní poštovní styk Ghettopost a šly kurýrní cestou. Dopisnice psané nečitelně, příliš malým nebo hustým písmem nebo příliš dlouhé se nedoručovaly. Pracovní komando v Oslavanech tvořilo 100 mužů, nasazených na práci od 4. 4. 1942 do 30. 8. 1943. Do Kladna odešlo pracovat 100 mužů 26. 2. 1942 a dalších 200 16. 3. 1942. Obě komanda pracovala v dolech v Motyčíně a Dubí do 22. 6. 1943. Pracovní komando v Panenských Břežanech (Jungfern Brescha) bylo složeno z vězňů, kteří sem byli deportováni z Terezína nebo přímo z protektorátu. Počet vězňů se v období od 15. 9. 1942 do 11. 2. 1944 pohyboval mezi 48 a 110.

Přeškolovací tábor v Lípě (Umschulungslager Linden) se důvodem svého založení od ostatních pracovních středisek lišil. Byl založen Ústřednou pro židovské vystěhovalectví v Praze a činnost zahájil 15. 7. 1940, kdy sem přišlo prvních třicet židovských mladíků. Tábor byl pod přímým vedením SS a byl prezentován jako středisko přípravy na nové podmínky v emigraci v Palestině. Režim tábora se v počátcích skutečně odlišoval. V omezené míře bylo povoleno zasílat vězňům balíčky. Vězni pracovali v zemědělství - odtud plynuly kvalitní potraviny na stůl nacistických funkcionářů - a první skupiny se střídaly po tříměsíčních turnusech. Od podzimu 1941 bylo střídání zastaveno a skupina více než 300 mladých Židů zde byla až do září 1943, kdy je vystřídalo 80 Židů ze smíšených manželství. Od poloviny února 1945 zde zůstalo jen deset mužů. Z přeškolovacího tábora byli vězni odsunuti většinou rovnou do Terezína.

Stejná pravidla písemného styku platila i pro pracovní skupinu Zossen, se kterou z Terezína odjelo 2. 3. 1943 200 mužů stavět barákový tábor pro SS ve Wulkowě jihovýchodně od Berlína. Tato skupina se vrátila do Terezína 10. 2. 1945 a s jejím příjezdem zřejmě souvisí přípis s rozhodnutím poručnického a pečovatelského soudu v Terezíně, kterým se vypovídala kurátorům dosavadní plná moc pro přejímání